

Jerry Mintz: Szabadság és demokrácia az oktatásban (válogatás) – A demokratikus közösség (3. fejezet)

augusztus 23, 2022

Demokratikus közösségnek nevezhetjük emberek olyan csoportját, akiknek hatalmukban áll a saját közösségük ügyeiben döntéseket hozni; jó esetben olyan emberek csoportját, akik képesek egymásra figyelni. Sokféle korosztály képviselője és különféle háttérű ember lehet tagja ezeknek a közösségeknek. Lehet szó akár interneten vagy éppen egy bizonyos cél érdekében létrejött csoportról, akár még iskoláról is. Vannak olyan iskolák, amelyekben nem demokratikus úton működik a döntéshozatal, de mindenki odafigyel a másokra, és tisztelettel meghallgatják egymást, legyen szó tanárról vagy diákról. Jelen esetben egy bizonyos iskolát kell itt megemlítenem, a Stork (Gólya) Családi Iskolát, mely Ukrajnában van, és amelynek képviselői részt vettek az 1998-as IDEC, azaz Nemzetközi Demokratikus Nevelési Konferencián (International Democratic Education Conference). Ebben az iskolában, gyerekek és felnőttek kölcsönösen tisztelik egymást, ebből kifolyólag lehettek legitim résztvevői a konferenciának. Jól tudják, hogy hiányzik valami iskolájukból; azért jöttek el a konferenciára, hogy kitalálják mi az, és hogyan építhetnék bele folyamataikba.

A kölcsönös tisztelet azonban azt jelenti, hogy a gyerekek felnőttek nélkül csinálnak meg bizonyos dolgokat. Láttam olyan gyerekeket, akik késő éjjelbe nyúlóan dolgoztak felnőttekkel együtt konferenciákon, vagy dalokat, tréfás jeleneteket írtak, amit másnap előadtak – mindezt teljes egyenlőségben.

A demokratikus közösségek mozgatórugója az, hogy a

döntéshozatalban sokkal nagyobb hatalmat gyakorolhatnak a döntéshozók, mint átlagos közösségekben. Ha több embert állítunk be a döntéshozatal folyamatába ahelyett, hogy egy mindenki által tisztelt személy hoz meg adminisztratív döntéseket, akkor megsokszorozódik a döntések mögötti hatalom is. A demokratikus iskolák épp azért képesek az önfegyelem fenntartására, mert a közösségi döntéshozatalba sokkal több embert vonnak be. Egy demokratikus közösségnek nem kell feltétlenül nagyoknak lennie. Abban az időben, amikor Jenifer unokahúgomat otthon tanítottam, családi gyűléseket tartottunk. Néha a nővérem volt ott, néha az anyám.

A demokratikus iskolában az odajárók felelősségtudatát az teremti meg, hogy közösségük teljes értékű tagjává kell válniuk. Amikor valaki elhatározza, hogy egy közösséghez csatlakozik, hajlandóságot kell mutatnia a mások érdekeinek figyelembevételére is, sokszor a sajátjai elé helyezve azokat. Előfordul, hogy ezt nem érti meg egy csapásra, de ha már hosszabb idő elteltével sem teszi, akkor jobb, ha kilép abból a közösségből.

Nézetem szerint egy közösség működésének legfőbb mércéje a diákvezetőség minősége. Magától értetődően, ebben a diákoknak nagyobb számban kell jelen lenniük, mint a felnőtteknek. Ha olyan diákokból áll az önkormányzat, akik már régebb óta jelen vannak a döntéshozatalban, és látták már, hogy mik a következményei annak, ha a problémákat a szőnyeg alá söprik, és tapasztalatból tudják, hogy a konfrontáció milyen hatalmas jelentőséggel bír, akkor a közösségi döntéshozás jól fog működni. Ha viszont a diákok többsége nem bízik a demokratikus folyamatokban, vagy kerülik a szembenállást, mert klikkesednek, és inkább csak egymást támogatják, akkor a demokratikus rendszer csődöt fog mondani. A demokráciába vetett hit bizony kényes dolognak bizonyulhat.

A kortársak nyomása és a konformitásra való törekvés mindenütt ismert jelenségek, de általánosságban kijelenthetjük, hogy a demokratikus iskolákra kisebb arányban jellemzőek. Jó esetben

összejön annyi gyerek egy közösségben, hogy ne sodorja el őket az olyanok áradata, akiknek túlonként is határozott véleményük van mindenről. Személy szerint azt tapasztaltam, hogy minden közösségben jelen vannak az olyan gyerekek, akik akkor is kifejtik véleményüket az egyes dolgokról, ha azzal igencsak kisebbségben vannak. Ám akad olyan eset, amikor az ilyen gyerekekre próbálnak a többiek nyomást gyakorolni. Épp ez az egyik oka annak, hogy nem igazán bízom a konszenzusra törekvő döntéshozatali szisztémában, ez ugyanis mindig azt érezteti az emberrel, hogy nem szabad kerékkötője lenni semminek, nem szabad meggátolni, hogy minél előbb megszülessen a döntés, ezzel azonban azt is meggátolják, hogy olyan vélemények kerüljenek a felszínre, amelyek talán egész más irányba vinnék a döntéseket.

Egy demokratikus iskolában nem csak azt tanulhatja meg az ember, hogyan kommunikáljon sokféle típusú társával, hanem azt is, hogy tisztelje is a véleményüket. Ez akkor működik igazán, ha valóban teret kap a sokféleség. Az a képesség, hogy különféle, esetleg a szokványostól eltérő háttérű emberekkel tudunk szót érteni, nagy segítségnek bizonyulhat az életünkben, és bizvást állíthatjuk, hogy ez kifejezetten a demokratikus közösség pozitív hatásának tudható be. A gyűlések épp arra hivatottak, hogy ezeket a kommunikációs képességeket fejlessze ki a gyerekekben. A lényeg, amit itt meg kell tanulni az, hogy képesek legyünk meghallgatni a másikat anélkül, hogy folyton a szavába vágnánk. Ez az egymással való személyes kapcsolatra is jó hatással van, főleg ha arra gondolunk, hogy egy felnőtt ilyen esetben eleve előnyben van, mivel hangosabban tud beszélni.

Ahogy fentebb említettem, nagy jelentőséggel bír a diákönkormányzat összetétele. Ebből kifolyólag nem szeretem, ha egy új iskolát elárasztunk idősebb gyerekekkel. Minden iskola előbb-utóbb kialakítja a saját kultúráját. Ha ennek a kultúrának úgy tesszük le az alapjait, hogy olyan idősebb gyerekeket viszünk be az iskolába, akiknek nincs tapasztalatuk

a demokratikus folyamatok terén, és akik magukban hordozzák az autoritáson alapuló rendszer rossz beidegződéseit, akkor erősen valószínű, hogy kudarcot fogunk vallani céljaink elérésében.

A fiatalabb gyerekek még romlatlanabbak ilyen szempontból, és inkább ki akarnak állni a jogaik mellett. Ez egy biztosabb alap arra, amire iskolánkat építhetjük. Ha később idősebb gyerekeket akarunk felvenni az iskolánkba, megtehetjük néhanapján, amennyiben ez tényleg indokolt a gyerek szempontjából. Ám gyakran előfordul, hogy az ilyesmi kifejezetten előnytelen hatással van a közösségre, amely épp szerveződőfélben van, és évekbe telik, míg kiheveri. Tegyük fel, hogy beviszel egy 16-17 évesforma gyereket, aki még nincs felkészülve a változtatásra, és nem is lesz, akár 25 éves koráig sem. De 25 éves koráig nem tudod ott tartani, úgyhogy tulajdonképpen, jobb lett volna, ha fel sem veszed.

A demokratikus iskolák tanári karának helyzete nem egyszerű. Sok esetben maguknak a tanároknak kell kitalálniuk, mi is az ő egyéni funkciójuk a közösségben. A felnőttek rendelkeznek sok olyan tapasztalattal, ami jól jöhet a gyerekek körében. Nagyon fontos, hogy a felnőttek megbeszéljék a gyerekekkel, hogy milyen struktúrákat fejlesztettek ki maguknak a saját kis életükben, milyen képességekkel rendelkeznek, milyen tapasztalatokat gyűjtöttek életük során, hogy aztán a gyerekek eldönthessék, mi az, amivel többet szeretnének foglalkozni. A felnőttek hivatottak arra, hogy példát mutassanak a hatékony kommunikációra, problémamegoldásra, kríziskezelésre, a fair play szabályainak betartására.

Az is nagy jelentőséggel bír, hogy a sokféle felnőttel közvetlen stílusban tudjanak kommunikálni, hiszen mint az előbb említettem, ez a képesség sok nehézségen át fogja majd segíteni őket későbbi életük során. A felnőttek leglényegesebb feladata abban rejlik, hogy hozzásegítsék a gyerekeket ahhoz, hogy saját kérdéseiket meg tudják válaszolni, hogy saját igényeiket képesek legyenek kielégíteni. Minél inkább

birtokukban van ez a képesség, annál teljesebb az életük. Minél kisebb mértékben támaszkodnak a felnőttekre és azok tudására, annál jobb nekik. Egy demokratikus iskola alapításánál felmerül azonban az a probléma, hogy nehéz olyan felnőtteket toborozni, akik képesek arra, hogy a gyerekeket így irányítsák, mivel ők maguk ugyanezt nem élhették át iskolaéveikben. Ilyenkor bizony kénytelenek vagyunk zsákbamacskát venni.

Az egyik legfontosabb eleme a tanár-diák kapcsolatnak az, hogy a diák sose legyen kényszerítve bemenni egy tanár órájára sem. Ha ez a helyzet fennáll, akkor a tanár előbb-utóbb kikísérletezi: mi az, ami bevonzza a gyerekeket a terembe, és mi az, ami elriasztja őket.

A szülők szerepe egészen széles skálán mozog, attól függően, hogyan rendezzük be iskolánkat. Ha az iskola nagymértékben támaszkodik a szülők munkájára, akkor bizony nagy fába vágjuk a fejszénket. A legtöbb demokratikus iskola esetében a leglényegesebb dolgok egyike a következő: a szülők engedjék, hogy a gyerekek és a tanárok meghozzák saját ügyeikben a döntéseiket. A szülőket nem szabad kitiltani az iskolából, és eltiltani az iskola ügyeitől, de meg kell szabni a határt. Természetesen a közösség az, ami megszabja ezt a határt, amikor úgy érzi, hogy a szülő beavatkozása hátráltatja a közösség működését.

Nagyon szomorú azt látni, amikor szülői befolyás miatt válik ki egy gyerek a közösségből, ám sajnos ez gyakran előfordul, mégpedig olyan esetekben, amikor a szülő saját soha meg nem élt szabadságát a gyereken keresztül szeretné kiélni. Shaker Mountainban egy ún. „szülői csoportot” működtettünk, azaz egész pontosan a gyerekek működtették. Olyan kérdésekben dönthettek, mint például, hogy milyen projektekre kezdünk bele. Ám a szülőknek nem állt jogukban az iskolát irányításuk alá vonni, ellentétben a massachusettsi Sudbury Valley iskolával, ahol gyerek-tanár-szülő együttesen hozzák meg a főbb irányvonalat kijelölő döntéseket. Shaker Mountainban a

megbízottak hozzák meg az effajta döntéseket, de ők túlnyomórészt gyerekek, és általában az iskolai gyűlés elé viszik végül az ilyen fontos kérdéseket.

A summerhilli gyerekek nem hozhatnak döntéseket olyan ügyekben, mint például a tanárok alkalmazása vagy elbocsátása. Sokak szerint ez annak a jele, hogy a Summerhillben nincs teljes körű demokrácia. Sok más iskolában van a diákoknak – legalább némi – beleszólásuk abba, melyik tanárt vegyék fel. A. S. Neill, a Summerhill alapítója úgy vélte, hogy meg kell teremteni egy biztos alapot a gyerekek számára, ami a napi kiszámítható rutint biztosítja, és ez inkább több szabadságot nyújt a gyerekek számára, semmint hogy elvenne abból. Én magam nem érzem így, de érdekes nézetnek gondoltnak vélem Neill gondolatát.

A Waldorf-iskolák esetében, melyek a Rudolf Steiner által megtervezett keretek között épülnek fel, nincs demokrácia, és az én értelmezésemben vett szabadság sem sok. A diákoknak kötelező órákra járniuk, és megszabott módon kell tevékenykedniük. A Waldorf-iskola szellemisége ugyanis korlátozásokat is felállít. Példának okáért, az ő elveik szerint a kisgyerekeknek a színeket megszabott módon lehet csak használni: nem használhatják a fekete színt. Sokféle tevékenységi körön kötelező a részvétel. Steiner szerint, ha mindezt bejárja a gyerek, szabadságot nyer. Azonban honnan veszi valaki a képességet és tapasztalatot ahhoz, hogy saját döntéseket hozzon felnőttkorában, ha gyerekként mindig mások hozták helyette azokat?

Ugyanez a kérdés fennáll annak a diáknak az esetében is, aki lehúzott 12 évet a közoktatásban, sosem mondhatta ki szabadon a véleményét, mindig meg volt szabva, mit s hogyan tegyen, és nagyon kevés lehetősége nyílt, hogy napi kérdésekben döntést hozzon. Hogyan is várhatnánk el tőle, hogy 18 éves korát betöltve egyik napról a másikra képes legyen fontos dolgokban dönteni? Valami hibádzik ebben a logikai folyamatban.

Persze előfordulhat, hogy egy-egy iskola az ellenkező irányban mutat kilengéseket. Sok évvel ezelőtt ellátogattam egy Summerlane nevű iskolába, ahol az igazgató mintegy bibliaként követte Neill könyvét. Ha benne volt a könyvben valami, akkor azt úgy kellett csinálni, és csakis úgy. Ez az igazgató keresztény lelkipásztor volt, ezért biztosan hozzászólt az efféle szabálykövetéshez. Neill kénytelen volt határozottan elzárkózni a Summerlane-től, amikor megtudta, miféle szex- és drogbotrányok törtek ki ott. Az elsők között nyílt meg Amerikában a szabad iskolák közül, és az elsők között zárt is be.

Neill vezette be a „szabadság, nem szabadosság” koncepcióját, amit én nagyon jónak tartok. A különbség szabadság és szabadosság között fellelhető a társadalmi érintkezés világában is. Jogodban áll megtenni bizonyos dolgokat, de csak addig a határig, amíg mások jogait meg nem sérted vele, és ezen a ponton szükségeltetik némi személyes egyezkedés vagy demokratikus megbeszélés. Ha csinálod, ami neked tetszik, és ezzel beletaposol abba, amit a másik szeretne tenni, az szabadosság és nem szabadság. Ha például hangosan hallgatod a zenédet az éjszaka közepén, mert neked az úgy tetszik, akkor az szabadosságnak tekinthető, feltéve, hogy ezzel a többieket zavarod a nyugalomukban. De ha mindenki vakáción van, és egyedül vagy az épületben, akkor szabadságodban áll hangosan hallgatni a zenédet – ez nem szabadosság.

Sajnos nem minden esetben ennyire nyilvánvaló, hol a határ szabadság és szabadosság között. Mindig meg kell vizsgálni az egyes konkrét esetet ahhoz, hogy ezt el tudj dönteni. Lehet, hogy egyik érintett cselekedete sem igazságos. Mert mi van akkor, ha valaki egy órával általános takarodó előtt szeretne aludni menni? Jogában áll-e neki mindenkit csendre inteni, amikor a takarodó csak egy órával később kezdődik a szabály szerint? Nem mindig egyszerű a válasz. Minden helyzetet alaposan meg kell vizsgálni. Az, ha egy gyerek előzetes egyeztetés nélkül akar egy órával ágyba menni, és int mindenki

mást csendre, vagy még le is hordja őket, amiért hangoskodnak, akkor ez az eset szabadosságnak tekinthető. De mi van akkor, ha ugyanez a gyerek épp beteg, és azért akar korábban lefeküdni? Ebben az esetben a többi gyerek dönthet úgy, hogy szükséges csendet teremteni a beteg körül. A döntést minden esetben a közösségnek kell meghoznia.

Megint másképp néz ki az eset, ha a gyerek a gyűlésen már előzőleg felhozta az ügyét. A gyűlés eldöntheti, hogy a gyerekek indokolt-e hamarabb ágyba mennie, mert beteg, vagy valamiért korábban kell felkelnie másnap reggel. Ha a gyűlés úgy dönt, hogy abban az épületrészben csendnek kell lennie arra az egy estére, ahol ez a bizonyos gyerek pihen, akkor az a szabadságot testesíti meg. Képlékeny dolog ez, és minden esetben egyezkedés tárgyává kell tenni.

Úgy vélem, hogy definiálhatjuk a szabadság állapotát homeosztázisként, mely egyfajta egyensúly egyén és közösség között. A szabadosság pedig megbontja ezt az egyensúlyt.

A válogatás elérhető fejezetei:

Előszó

1. A demokrácia varázsa
2. A demokrácia hatalma
3. A demokratikus közösség
4. Hogyan kell vezetni egy gyűlést?
5. Megtanulni tanulni
6. Shaker Mountain szabad iskola
7. Iskolán kívüli kapcsolatok

Részlet a következő fejezetből – *Hogyan kell vezetni egy*

gyűlést?

Nagyszerű dolog egy nagy demokratikus iskola, ahol jó az egymás közötti kommunikáció, és ahol mindenki be van vonva a gyűlésekbe. Ehhez szükséges egy helyiség, amelyik elég nagy ahhoz, hogy mindenki elférjen, azaz az iskola nem nőhet egy bizonyos méretnél nagyobbra. A helyiségnek minden időben rendelkezésre kell állnia, és elég nagyra kell lennie ahhoz, hogy mindenki beférjen, ha el akar jönni. Ha erre nincs lehetőség, akkor az korlátozza a közvetlen demokráciát. Angliában, az otthontanulók fesztiválján, a résztvevők száma 900 körül volt. Amikor a gyűléseinket tartottuk, több száz gyerek jelent meg, és mindannyian kényelmesen befértek a nagy sátorba.